

EEN KWEEKTUIN BUITEN HET PARADIJS

Enkele beschouwingen over christelijke opvoeding in school en huis

Lezing voor de Reformatorische Bogerman- & Polyanderschool te Dordrecht

Op dinsdag 6 juni 2017 A.D. door dr. Ewald Mackay

Inleiding

Het is woensdagmiddag ergens in het jaar 1974. Een groepje kinderen uit klas 4 (groep 6) staat op het plein van de Johannes Calvijnschool van Sliedrecht. Ze wachten op de meester die deze middag met hen gaat fietsen in de Alblasserwaard. Daar komt de meester en de begroeting is hartelijk. Ze fietsen naar Kinderdijk. De meester zal gaan vertellen over het leven in de polder. Hij vertelt over de molens, de dieren, de planten. Ineens stopt hij en loopt voorzichtig naar de waterkant. Daar ziet hij een futennest. Erin liggen vier eieren. Hij wenkt ons en wijst naar één van de eieren. Daar zit een klein scheurtje in en ineens zien we hoe iets daarbinnen tegen de schil tikt. En voor het weten kijken we ademloos naar hoe een futenjong uit zijn nest kruipt. De meester vertelt vol verwondering over het wonder van Gods schepping dat we hier zomaar mochten zien.

De volgende morgen zaten we weer in de klas. Ineens was er toch een andere sfeer dan gistermiddag. Het was een grote volle klas. De meester was in wezen veel te goed voor ons. We mochten hem daarom ook graag plagen. Toen hij aan het einde van het jaar wegging, kregen we een plaat van Jeruzalem, een prachtige foto. Maar meerdere kinderen verscheurden buiten deze plaat en misschien heeft hij wel de stukken op het plein zien liggen.

Wat is dit toch, dat kinderen oprecht van hun meester houden en het een hele goede meester is, maar dan het volgende moment hem, omdat hij te goed voor ze is, plagen?

Dhr. Van der Wulp heeft in wezen deze vraag aan mij voorgelegd in onze voorbespreking van deze avond. De vraag van de onderwijzers, zo zei hij me, was: hoe kan het nu toch dat de kinderen de waarheid wordt voorgehouden aangaande God ende omgang met de naaste en dat als de deur van het lokaal dicht gaat daar soms zo weinig van is te merken in het handelen? Vanwaar de kloof tussen de normen die de kinderen meekrijgen en de feitelijke verinnerlijking daarvan in waarden?

Die vraag wil ik graag met een aantal omtrekkende bewegingen proberen te beantwoorden. Ik doe dat in deze lezing 'Een kweektuin buiten het paradijs', middels een drieluik, waarbij ik eerst iets wil zeggen in algemene zin, dan iets over de tijdgeest en voorts iets over de reformatorische wereld. Ik besluit met een conclusie.

1. Verzet en overgave

Ooit leefde de mens in het paradijs. Hij leefde daar in volkomen afhankelijkheid van en overgave aan God. Hij was in Gods beeld geschapen. Hij herkende Gods stem in het ruisen van de wind door de bomen in de hof. Hij mocht de hof bebouwen en de dieren namen geven. Vroeger als kind al en nu toch steeds vroeg en vraag ik me af of er in het paradijs, als we nu eens niet zouden zijn gevallen, ook onderwijs zou zijn geweest. Ik denk van wel. Volmaaktheid is niet in strijd met onderwijs. We zouden dan de namen die we de dieren hadden gegeven aan de kinderen leren en de kinderen in de kweektuin van het onderwijs binnen de hof inwijden in de wondere wereld die Gods schepping is. Er zou geen ruzie, geplaag of geschreeuw zijn, maar vrede, liefde en aandachtigheid. Soms mag je hier

zelfs buiten de hof weleens bij benadering iets van smaken, als bv. mijn klas met oud-studenten bij elkaar komt op de Driestar en er vaak zo'n gewijde en vreugdevolle aandachtigheid is.

Maar helaas is de mens gevallen en daardoor heeft God hem geplaatst buiten de hof. Ook het onderwijs is daarmee een kweektuin buiten de hof geworden. De mens is in opstand tegen God gekomen en in verzet. Wij leven in deze harde realiteit van de wereld als een jungle. Wat is er niet een wreedheid en gemeenheid en geplaag en lawaai soms in de klas. Het kind is in dit licht geen onbeschreven blad of *tabula rasa* maar een *tabula peccata* of een zondig blad.

God had het bij dit alles kunnen laten. Dan was het nu reeds op aarde een hel geworden. Maar Hij heeft een weg ten goede gedacht. Dat heeft Hij in twee bogen gedaan. De eerste boog is symbool van de Bogerman en de Polyander. Jullie drukken je kernwaarden er in uit. Het is de regenboog. God heeft na de zondvloed deze boog gegeven als teken dat Hij de wereld niet meer zou ten onder doen gaan via de vloed. Hij sloot een Noachitisch verbond met de gehele wereld en de regenboog is het teken ervan. God blijft trouw. Dit noemen we wel de algemene genade. Dankzij die genade is de wereld nog min of meer leefbaar.

Daarnaast is er de hemelboog. Ik neem dat als 'de hemel boog', dus als losse woorden: God *boog* neder naar ons mensen. De hemel boog naar de aarde. Dat gebeurde in Christus. We noemen dit de nederbuigendheid Gods: *condescendentia Dei*. Dit is één van de grootste en ontroerendste wonderdaden Gods. Dit alles getuigt van Zijn nederigheid en barmhartigheid en liefde. Hij buigt zich neer naar deze donkere wereld om nog mensen te verlossen, verzoenen en te herscheppen naar Zijn goddelijk beeld: 'Ik zal ontwaakt Uw lof ontvouwen, verzadigd met Uw goddelijk beeld'. We noemen dit de bijzondere genade, dat is de genade van wedergeboorte, bekering, geloof en heiligmaking. Heel ons leven is een diepernstig gevecht voor Gods aangezicht tussen verzet en overgave. In deze zin is het leven een diepernstige en aangrijpende zaak. Velen realiseren zich helaas deze ernst niet en leven er min of meer los van.

Ik ben er van overtuigd dat hier, op dit punt, de meest diepe beantwoording van de vraag van deze avond ligt. Als de kinderen aan ons voelen dat we deze strijd van het geloof strijden of wanneer we iets van de vrede Gods mogen kennen, dan zien ze iets aan ons dat hen aan het denken kan zetten. Niets is hier automatisch of gegarandeerd, maar als iets een spiegel is, dan dit. Niet iedere onderwijzer is bekeerd en dat hoeft ook niet, maar wel moeten we dit gevecht vechten. Niet genoeglijk achterover leunen op het erf van het verbond. Dan wordt het een uiterlijke zaak en daar zijn kinderen zeker vandaag niet zo van onder de indruk. Dan is ook snel een soort tweehed geboren tussen de zondag en de week. Dan hebben we wat uiterlijke regels waar ze de diepere laag niet van zien. Als we dan zelf ook nog maar er wat op los leven, maakt dit geen of weinig indruk op de kinderen en dan springen ze zodra ze kunnen uit de boot of leven zelf ook weer in een soort tweehed.

Wanneer het onderwijs in dit spanningsveld staat, kunnen er mooie dingen gebeuren. Dan voelt een kind dat een ander plaagt misschien recht in het hart, als je daarover spreekt met hem, dat 'wie een ander vernedert, een moordenaar is', zoals het Joodse gezegde stelt. Maar dan kan ook een kind al jong tot diepe ernst komen en zelfs jou als leraar of ouder stil maken. Zo was de pedagoog Ter Horst eens overmand door verdriet en kon hij in de klas niets goeds van God zeggen. Toen stak een kind de hand op en zei: 'Meester, we kunnen toch zingen: Als g'in nood gezeten, geen uitkomst weet'. Toen hilde de meester en hebben ze het samen gezongen.

II. Bezwaren tegen de geest der eeuw

Daarnaast is er de tijdgeest die in al zijn kracht en dominantie ons parten speelt. De tijdgeest is als het ware de bijzondere vorm waarin een tijd zich verhoudt tot God. De titel van dit tweede luik is ontleend aan het prachtige boekje van de bekeerde Jood en Réveilman Isaïc da Costa, *Bezwaren*

tegen de geest der eeuw uit 1823. De tijdgeest is het geheel van twee krachtenvelden die met elkaar strijden: aan de ene kant God, de niet-gevallen engelen en de mensen die Hem zoeken of uit Hem leven en aan de andere kant de Satan, de gevallen engelen en de mensen die in opstand zijn tegen God. Het geheel zou je voorzichtig kunnen vergelijken met een schaakspel: zwart en wit en drie niveaus van 'stukken': de Koning, lopers etc. en pionnen.

Wat is nu de huidige tijdgeest? We drijven nog steeds op een eeuwenlange kerstening van Europa die nog steeds invloed heeft en licht geeft in de donkerte. Daarnaast zijn er vooral drie velden waar ik iets waar neem van de huidige tijdgeest:

a.Het kind centraal

Sinds Spock en anderen staat het kind in onze samenleving zo ongeveer in het middelpunt. We zijn kindgericht en ik zeg niet dat het verkeerd is dat we ons richten op het kind en het proberen te begrijpen. Maar waar ik me tegen verzet is dat het kind en de jongere zo ongeveer de horizon van de cultuur worden. Jong zijn is de hoogste norm. Presentatoren van 60 willen er uit zien als 20. Opa gaat in zijn gatenspijkerbroek chillen met de kleinkids. Oma van 80 is aan de botox om er 30 jaar jonger uit te zien. In elke echte beschaving is de oude wijze, de senex (denk aan ons woord 'senaat') de norm of horizon, alleen bij ons is dat het kind of de jongere.

b.Permissiviteit

Alles moet kunnen. Zitten er vier kinderen met vier volwassenen in de trein zoals ik laatst meemaakte, dan gaat het dak er af van de herrie van de kinderen maar geen ouder trekt een grens. Al heel jong schreeuwen kinderen tegen elkaar of de juf als ze slechts een meter van elkaar staan. In ons land trekken we nauwelijks grenzen en zijn we in wezen bang om uit de populariteit van het kind te geraken. In België is dit al anders, daar is meer regel en structuur dan bij ons. Een vriend van mij was in Nepal en zag daar buiten een meester met om hem heen drie klassen kinderen in de open lucht, en het was stil. Dat lukt je hier nog geen 2 seconden! In de algemene ethiek mag hier alles behalve in kantooruren. De vrijheid gaat ongelofelijk ver. Daarmee kweek je volgens mij slapheid en niet-ontvankelijkheid voor structuur en orde.

c.Digitaliteit

In zichzelf is dit niet negatief. Je kan met een mobiel levens redden en op internet mooie dingen lezen of zien. Elke tijd heeft de techniek als middel van de tijdgeest en nu is dat de digitale wereld. Geen middel is groter, allesomvattender en massiever dan dit en als dan de donkere krachten zich manifesteren dan is het een heel groot voertuig daarvan dat 24 / 7 direct nabij onze kinderen is. Bovendien vervormt het lezen van steeds kortere teksten en het steeds meer kijken naar facebook- en instagrambeelden dat onze hersenen geen volzin meer kunnen verwerken en het lezen van boeken op retour gaat. We surfen over een flatscreen en dat kan als je het niet kritisch doet ook letterlijk je wereldbeeld worden: snel en oppervlakkig leven in termen van informatie en amusement in plaats van wijsheid.

Tegenover dit alles plaats ik niet de oude mulo-sfeer van een pratende leraar en een zwijgende leerling. Maar wel de liefdevolle gestrengheid, waarin de openheid van de jongeren gewaardeerd wordt en de jongeren ook serieus genomen worden, maar waarin wel de jongeren nog respect en eerbied en schroom mee krijgt. Waar is de schroom gebleven van het kind da aan moeders rokken naar binnen komt in de klas. Waarom voeden we onze kinderen thuis niet meer op in niet-gillen, in

stil zijn als een onderwijzer binnenkomt. Nu moeten we vaak heel hard werken om een klas steeds weer stil te krijgen.

Ten diepste hoop ik op een Réveil, een ommekeer van de tijdgeest. Ik ben behoorlijk somber en zie dat niet zomaar gebeuren, maar tegelijk kan het ineens om gaan, daar is Gods Geest wel voor nodig. Ik maak we werkelijk zorgen over de tijdgeest. Laten we er als ouders en school tegen in gaan! Anders eindigen we in de totale permissieve leegte.

III. Een reformatorische kweektuin

Het christelijk en reformatorisch onderwijs is een grote zegen. Laten we dit koesteren en de schoolstrijd ook blijven herdenken. Het is ons een grote prijs waard geweest, zowel in de eerste schoolstrijd honderd jaar geleden en de tweede, reformatorische schoolstrijd van vooral na de oorlog. De regenboog is hier een heel mooi symbool van, wat mij betreft tesamen genomen met de hemelboog: dan zijn de kernwaarden van eerlijkheid, vertrouwen, betrokkenheid, verantwoordelijkheid en respect geborgd in en verbonden met het Woord Gods en de genade Gods.

Tegelijk maak ik me juist over de reformatorische wereld zorgen. Laatst kwam een studente naar me toe die bij mij de lerarenopleiding geschiedenis aan de Driestar volgt. Het was vijf uur en ze had net geëindigd met haar klas van haar stageschool (voortgezet onderwijs). Ik zag dat ze gehuild had en vroeg wat er aan de hand was. Ze vertelde dat ze tijdens het eindigen van meerdere kanten stiften tegen haar hoofd kreeg.

Vroeger maakte ik zelf mee dat een vriendje van mij die van een andere kerk was dan de dominante kerk van mijn school in elkaar werd geslagen om die reden.

Maar al te vaak gaan we in de reformatorische wereld ook met ons kind om alsof het een prins op een wit paard is en zijn we assertief naar de meester of juf als die ons kind straf geeft. Natuurlijk heb ik het nu niet over echte oneerlijkheid die ook op school kan plaatsvinden, daar mag met recht iets tegen gedaan worden. Maar er is een nieuwe assertiviteit ontstaan die zorgelijk is.

De oude urgentie is aan het verdwijnen. Mijn ouders kozen nog echt uit overtuiging voor de nieuwe reformatorische scholen en betaalden daar offers voor in de vorm van obligaties die ze kochten als lening aan de scholen. Het kostte een prijs. Ik zag een kasboek uit de schoolstrijd waarin het hoofd der school de eerste jaren als wedde nul guldens had. Zijn we nog bereid tot een prijs? In Schotland en Canada betalen ouders een vermogen voor onderwijs aan hun kinderen en dan wil je ook echt iets goeds. Ik hoop op een nieuw urgentiegevoel en soms denk ik, schaften ze artikel 23 maar af, dan gaat het ons weer een prijs kosten.

Laten we ernstig in de spiegel kijken en ons afvragen hoe we onze kinderen opvoeden thuis. De school mag geen excuus zijn voor onze eigen opvoeding, zo van: dan doen zij het wel en hoeven wij niks te doen.

Ik denk dat we moeten zoeken naar creatieve manieren om jongeren de spiegel voor te houden. Liefdeloze repressie haalt hier niks uit, maar wel een confronterende morele spiegel. Ik adviseerde dat meisje die die stiften tegen haar hoofd kreeg om de volgende les dat ze die klas zou hebben niet te openen maar als de heidenen gewoon meteen met de les over Napoleon te beginnen. Dan kun je namelijk wachten tot een leerling – en misschien wel de stiftengooier – zijn hand opsteekt en zegt: 'Juf, moeten we niet beginnen?'. Dan kun je vervolgens het gesprek openen en als je dan daarna met ze gaat bidden dan vergeten ze dat nooit meer.

Allen innerlijke moraliteit die we zelf vanuit ons gevecht ook weerspiegelen en voorleven kan ons helpen om hier een wending ten goede te krijgen. Zo niet, dan ben ik somber over de toekomst van ons onderwijs en gaan er steeds meer uit de doos springen, vergelijkbaar met wat met de

gereformeerde zuil van Kuyper is gebeurd. Daar was ook geen innerlijke grond en toen het eenmaal ging schuiven was het in enkele decennia vrijwel helemaal weg. Laat ons dat niet gebeuren!

Conclusie

We hebben een drietal antwoorden gegeven op de vraag naar de kloof tussen leer en leven in de klas: het leven buiten het paradijs, de tijdgeest en de specifieke problemen van de reformatorische school.

De kern van het antwoord op deze vraag ligt in het diep ernstig nemen van het gevecht van dit leven voor Gods aangezicht tussen verzet en overgave. Van daaruit mogen we de kinderen een innerlijke spiegel voorhouden die hen zelf uitnodigt om hun gevecht te vechten, In dit licht zou er dan mogelijk een meer innerlijk gedragen moraliteit en ernst kunnen komen tegenover de tijdgeest, waardoor onze scholen weer groeiende en bloeiende hoven mogen worden. Tegelijk is er nog steeds heel veel goeds dat we ook mogen koesteren. Maar we moeten wel alert zijn.

Soms kan er dan ineens iets heel moois gebeuren in de klas of thuis. Ik gaf dit jaar aan een pabo-1 klas les over de vroege Kerk. Dat staat best wel ver van ze af. Maar we kwamen over de christenvervolgingen te spreken en bij ingeving vroeg ik ineens aan een meisje: 'Stel nu eens dat nu er een IS-terrorist ons lokaal binnenloopt en jou het mes onder de keel houdt en zegt dat hij je zal doden tenzij je God afzweert, wat zou je dan doen?' Ze zei eerlijk dat ze het niet wist want dat ze niet echt nee kon zeggen maar toch ook geen ja kon zeggen tegen dit afzweren van God. Ineens voelde ik dat de klas zich in alle ernst iets realiseerde, namelijk dat wat wij wel kunnen op het erf van het verbond, dan niet meer kan. Voor de vroege Kerk en voor de christenen in Syrië bestaat er geen levenslang uitstel van het gevecht. Ineens kwam er zo een finaal moment in de les. Daar werd ik stil van. Dat is genade. Moge die genade u allen rondom Bogerman en Polyander ten deel vallen! God zegene u daarin!

Curriculum vitae van de spreker

Ewald Mackay is geboren op 1 november 1964 te Sliedrecht. Hij is gehuwd en vader van drie kinderen. Hij is belijdend lid van de Hervormde gemeente (GB) te Sliedrecht. Hij studeerde geschiedenis in Leiden en filosofie in Nijmegen en promoveerde in de theologie in Utrecht en is docent cultuurgeschiedenis, geschiedenis en filosofie aan de pabo en lerarenopleiding van Driestar Hogeschool te Gouda. Zie voor zijn publicaties EwaldMackay.nl. Een selectie daaruit:

- *Geschiedenis bij de bron. Een onderzoek naar de verhouding van christelijk geloof en historische werkelijkheid*, Sliedrecht, 1997 (dissertatie).
- *Gedenkstenen in de Jordaan. Een bundel opstellen over geschiedenis, traditie en cultuur*, Heerenveen, 2000.
- *Meesterschap in spiegelbeeld. Beschouwingen over persoonlijke vorming in het cultuuronderwijs*, Gouda, 2007.
- *In de spiegel van de tijd. Handboek voor de leerlijn persoonlijke vorming*, Gouda, 2010 (red.).
- *Besloten tuin. C.S. Lewis als leermeester*, Gouda, 2011.
- *Het Grote Huis. Christelijke geloofstraditie in een (post)moderne wereld*, Uitgeverij De Banier, Apeldoorn, 2013.
- *Een venster op de hemel. Christelijk geloof in de lespraktijk*, Uitgeverij De banier, Apeldoorn, 2014.
- *Een leeskamer in het Grote Huis. Handreiking bij het lezen van teksten uit twintig eeuwen christelijke geloofstraditie*, Apeldoorn, 2016.
- *Het venster in de tuinmuur. C.S. Lewis als wetenschapper, apologeet en romancier*, Apeldoorn 2016 (co-auteurs zijn Tom Hage en Johan van Wijk)).